

**MALI LEKSIKONI CANKARJEVE ZALOŽBE IN SLOVAR
SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA KOT PODLAGA ZA GESLOVNIK
ENOZVEZKOVNIKA**

Sestavek poroča o primerjavi gesel iz zbirke malih leksikonov Cankarjeve založbe z gesli v Slovarju slovenskega knjižnega jezika s stališča, kaj bi bilo priporočljivo še upoštevati v geslovniku Slovarja slov. knjižnega jezika in za tem v geslovniku enozvezkovnega slovarja slovenskega knjižnega jezika.

In the article headwords from Cankarjeva založba lexicons are being compared with those of SSKJ from the point of view of which of them should be accepted in new editions of SSKJ and later on in one-volume dictionary.

Po končanem delu za Slovar slovenskega knjižnega jezika (5. knjiga – dalje SSKJ) so se na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša začele priprave za izdelavo koncepta enozvezkovnega slovarja slovenskega knjižnega jezika (dalje ES). Med drugim je bilo treba razmisliti tudi o obsegu in lastnostih gesel, ki naj bi bila zaobsežena v ES. Delavci pri slovarju se zavedamo, kako velika množina besed sestavlja telo, ki se mu pravi slovenski knjižni jezik. Zavedamo se tudi, da kljub velikemu obsegu petih knjig SSKJ tam še zdaleč ni vsega, kar bi še sodilo vanj, saj je gradivo, zbrano v inštitutski kartoteki, nepopolno, časovna, finančna pa tudi številčna omejenost (premalo sodelavcev) pa onemogočajo večjo izčrpnost in zlasti tudi ažurnost gradiva.

Eno od mojih opravil pri pripravi na delo za ES je bil tudi pregled celotne zbirke malih leksikonov Cankarjeve založbe (dalje LCZ) in primerjava tam zbranega gradiva z gradivom v SSKJ s stališča, kaj bi iz tega gradiva še moralo priti oziroma bi lahko prišlo v SSKJ in za tem morda tudi v ES.

Serijskih malih leksikonov CZ obsega 21 knjig. Od teh jih je 17, ki so prišle v poštev za pregled, 4 pa so leksikoni imen (Slovenska književnost, Svetovna književnost, Slovenska krajevna imena in Glasbeniki).

LCZ, katerih gesla so bila primerjana s SSKJ, so naslednji (ob imenu je navedeno število gesel in število podčrtanih besed, to je takih, ki so predlagane za sprejem v SSKJ.):

Biologija	– 2100 gesel,	753 izpisov
Družboslovje	– 2012 gesel,	130 izpisov
Fizika	– 2300 gesel,	382 izpisov
Geografija	– 2400 gesel,	407 izpisov

Glasba	– 2000 gesel,	577 izpisov
Kemija	– 2000 gesel,	925 izpisov
Likovna umetnost	– 2250 gesel,	471 izpisov
Literatura	– 1900 gesel,	284 izpisov
Matematika	– 1800 gesel,	269 izpisov
Medicina	– 2500 gesel,	601 izpisov
Mikrobiologija	– 2860 gesel,	1090 izpisov
Morala in etika	– 800 gesel,	206 izpisov
Okolje	– 1850 gesel,	353 izpisov
Ples	– 2100 gesel,	466 izpisov
Pravo	– 2150 gesel,	148 izpisov
Računalništvo	– 2400 gesel,	519 izpisov
Spolnost	– 1800 gesel,	276 izpisov
Skupaj	35222 gesel,	7867 izpisov

Po približni oceni je tako za možen sprejem v SSKJ zajetih v dveh leksikonih približno polovica gesel (Kemija, malo manj Mikrobiologija), v petih po ena šestina (Fizika, Geografija, Matematika, Literatura, Spolnost), v dveh po ena petina (Likovna umetnost, Okolje), v štirih po ena četrtnina (Morala, Računalništvo, Glasba, Medicina), v enem slaba tretjina (Biologija), v enem sedmina (Družboslovje) in v enem približno štirinajstina (Pravo).

Okvirna merila za sprejem so bila: če je izraz znan v več panogah (npr. *rezistenčen*), če gre za bolj znan termin (npr. *tireoidea*), višjo sistematsko enoto (npr. *tipalničar*, *hadron*), če gre za lep slovenski izraz ob rabljenem tujem (npr. *obušesnica*, *utripača*, *škripalka*, *zakostenitven*), če bi bilo dobro pokazati možnosti različnih tvorjenih oblik itd.

Iz števila podčrtanih besed se da delno razbrati, katera področja so v SSKJ bolj zastopana, katera manj oziroma kakšne vrste gesel so v SSKJ. Upoštevati je treba, da zelo specialnih izrazov iz različnih strok v SSKJ praviloma ni (nekaj pa jih tudi je), zelo malo je citatnih in izlastnoimenskih besed. Teh pa je v leksikonih veliko. Izlastnoimenskih besed (šteta so predvsem osebna imena) je okrog 518, največ v Fiziki (155), Mikrobiologiji (82) in Matematiki (75), nič pa v Družboslovju in Literaturi. To seveda ni presenetljivo glede na naravo strokovnega izrazja, ki ga vsebujejo posamezni leksikoni. Od teh izrazov jih bo zelo malo prišlo v pošteve za sprejem v ES. Ali bodo v ES npr. zveze kot *Bernoullijeva enačba*, *Planckova konstanta*, *Avogadrovo število* ipd.? Najbrž jih ne bo, čeprav se bo nekaterim vseeno težko ogniti.

V SSKJ je tudi zelo malo krajšav (kot iztočnice). Teh je največ v leksikonu Računalništvo (kar 195), malo manj v leksikonu Kemija (100), še manj v Fiziki (46), najmanj pa v leksikonu Morala in etika (1 sama). Seveda so nekatere navedene v več kot enem leksikonu. Katere in koliko jih bo v ES, ostaja še odprto. Predlog je, da naj bi bile najbolj frekventne vseeno sprejete.

Vprašanje zase so merske enote in simboli. Pri kemičnih elementih, ki so sprejeti v SSKJ, so že sedaj navedeni simboli - za razlago, ne pa kot samostojna gesla. Kako bo s tem v ES, še ni dogovorjeno. Merske enote so v SSKJ gesla, njihova kratična raba pa je navedena le pri osnovnih enotah, in to v ilustrativnem gradivu pri enem od tipičnih zgledov. Pri izpeljanih enotah kratična raba ni navedena. Za ES se bo treba odločiti, kako jih navajati - enako, kot so v SSKJ, ali kot krajšave, ali naj bi bile prikazane enako kot kemijski simboli, torej na koncu razlage za izpisano geselsko besedo. Zadnja varianta se mi zdi dobra, sicer pa bi vse krajšave sodile v poseben seznam, da bi jih bilo možno najti take, kot se pojavljajo v praksi. V tem primeru bi bile navedene v velikem obsegu, sicer pridejo v poštev le najbolj znane ali pogostne. Tako bi od kratic predlagala za sprejem naslednje: *CIA, EGS, EFTA, FAO, FBI, GATT, INDOK, IRA, NATO, SALT, SEV, UNCTAD, DNA, DNK, RNK, RNA, ABK* (orožje), *DDT, SZO, WHO, LSD, EEG, EKG, IK, ELISA, IMVEC, IMVIC* (zadnje 3 kratice so oznake za teste), *HE, NE, TE, PPF* (mednarodna organizacija za načrtovanje družine), od okrajšav pa take tipa *a. a.* (ad acta).

Po pregledu podčrtanih gesel skozi vse leksikone bi jih za sprejem v ES predlagala približno 795, k temu morebiti še približno 300 bolj vprašljivih. (V to število niso vštete kratice, ki bodo morda tudi prišle v poštev, pa tudi nekatera gesla so navedena v več kot enem leksikonu, zato je število le približno.)

V celoti je najmanj izpisov iz Pravnega leksikona in Družboslovja. V prvem je sorazmerno malo enobesednih gesel, zelo veliko pa je imen, naslovov del in zakonov ali celih - zlasti latinskih - pregovorov. Ti se seveda ne bodo izpisovali. Iz tega leksikona bi sprejela le 9 besed (*franchising* 'pogodba', *institucionalizacija*, *izvenstečajen*, *multinacionalen*, *restitutiven*, *retroaktivnost*, *specifikacijski*, *tezaver*, *viktimologija*), potencialno pa morda še 16.

Prav tako malo besed pride v poštev iz leksikonov Likovna umetnost in Morala in etika. Iz prvega bi jih od 471 podčrtanih predlagala le 8: *brušenka* (v SSKJ je že *struženka*), *konservatorstvo*, *mavreska* (prim. *arabeska*), *monokromija*, *neogotika*, *neorenesansa*, *polikromacija* ali *polikromija*, *rubinov*, pogojno pa še 37 dodatnih, od Morale in etike pa jih predlagam 14, možnih pa je še kakih 25 nenujnih od 206 podčrtanih besed.

Iz leksikona Družboslovje, ki zajema široko paleto različnih strok, od katerih je v SSKJ že veliko zajetega besedišča (*filozofija, sociologija, politologija, demografija, zgodovina, socialna psihologija, statistika, samoupravljanje...*), bi od 130 podčrtanih besed predlagala za sprejem v ES le kakih 53, pa še od teh so nekatere vprašljive. K temu številu je treba dodati še 12 kratic (od skupno 19 v vsem leksikonu).

Od 353 besed, podčrtanih v leksikonu Okolje, bi jih za ES predlagala le kakih 70 (skupaj z vprašljivimi 115) in 11 kratic (od skupno 33), od katerih je večina registrirana že tudi v kakem drugem zvezku (npr. DDT, DNA, RNA, EEG, HE, NE, TE, Pa, pH, r, ter ABK). Seveda se bodo ponovila tudi nekatera druga gesla (npr. *radiokemija, saprofilen, saproben* ipd.).

Iz leksikona Geografija bi sprejela 60 do 70 gesel in še kratici za *milibar* in *Reaumür* (*Fahrenheit* in *parsek* sta všteta zgoraj).

V Glasbenem leksikonu je velika večina gesel citatnih ali tujk, kratic je 12, pa še od teh ni nobena taka, da bi jo morali sprejeti v ES. Od 577 podčrtanih besed bi jih prišlo morda v pošteve le okrog 20, pa še med temi je več vprašljivih.

Iz leksikona Biologija naj bi po mojem mnenju od 753 podčrtanih besed sprejeli 87 (pogojno morda še dodatnih 30) in 4 od 13 kratic.

Iz leksikona Medicina bi od 601 izpisa prišlo v pošteve morda 96 besed (in eventualno še 44) in 7 kratic. Izpridevniških zvez je okrog 50 – od teh bi morda prišla v pošteve še kakšna.

Iz leksikona Fizika (s 382 podčrtanimi besedami) bi eventualno prišlo v pošteve za sprejem 33 gesel, pogojno morda še 18, torej skupaj 51, k temu še 34 kratic (od skupno 46).

Podobno bi lahko predstavila še preostale leksikone.

V glavnem za morebitni sprejem predlagane besede v veliki večini niso iz prave jedrne skupine, pač pa iz vseh drugih – tvorbene, obrobne, dopolnilne, kar po svoje dokazuje, da izbor gesel v SSKJ le ni tako zelo slab, saj obsega vsaj glavne besede posamezne besedne družine.

VIRI

Slovar slovenskega knjižnega jezika I-V. – Ljubljana: DZS in SAZU, 1970, 1975, 1979, 1985, 1991)

Biologija. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1976

Družboslovje. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1986

Fizika. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1985

Geografija. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1977

Glasba. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1984

Kemija. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1976

-
- Likovna umetnost.* – Cankarjeva založba, Ljubljana 1979
Literatura. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1984
Matematika. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1980
Medicina. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1983
Mikrobiologija. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1987
Morala in etika. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1986
Okolje. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1982
Ples. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1989
Pravo. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1987
Računalništvo. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1988
Spolnost. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1986
Glasbeniki. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1988
Svetovna književnost. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1984
Slovenska književnost. – Cankarjeva založba, Ljubljana 1982

Summary

In the article headwords from Cankarjeva založba lexicons are being compared with those of SSKJ from the point of view of which of them should be accepted in new editions of SSKJ and later on in one-volume dictionary.

The comparison illustrates, that from 35222 headwords of Cankarjeva založba lexicons we may take for one-volume dictionary still 7867 – from those I suggest, that we should accept 800 odd.